

נאמרה הודאה אחת בלבד, אין הן מסתיימות בברוך אתה ה'.

כך, שרק בברכה השלישית מתוך ששת הברכות [שהיא ברכת "אשר יצר את האדם בצלמו"] מתחיל סדר הברכות הנישואין.

ולכן, היא פותחת בברוך אתה ה' אלהינו מלך העולם, ונוסחה הוא לשון נסתר [אשר יצר], ומסתיימת בברוך אתה ה'.

ואילו הברכות שלאחריה, שהן בגדר "ברכה הסמוכה לחברתה", אינן פותחות בברוך אלא רק מסתיימות בברוך אתה ה', ונוסחן הוא לשון נוכח [שמח תשמח].

אך הברכה האחרונה, כיון שהיא נאמרת גם במקום שאין אומרים את כל הברכות האחרות, וכפי שיבואר להלן, הרי היא פותחת בברוך, ומסיימת בברוך, ונוסחה הוא לשון נסתר [אשר ברא].

מאי מברך בברכת חתנים?

אמר רב יהודה: מברך שש ברכות, בנוסף על ברכת בורא פרי הגפן. (12)

ושש ברכות אלו נחלקו לשתי ברכות ולארבע ברכות, שתיים הראשונות אינן על הזווג עצמו, וארבע הברכות האחרונות הן על עסקי הזווג; ואלו הן:

א. ברכה על אסיפת העם:

ברוך אתה ה' אלהינו מלך העולם שהכל ברא א-א [הקב"ה] לכבודו.

וברכה זו נתקנה על אסיפת העם, הנאספים שם לגמול חסד, לשמח חתן וכלה, זכר לחסדי המקום, שנהג כך עם אדם הראשון, שנעשה לו "שושבין" ונתעסק בו, ואסיפה זו שנאספים העם — כבוד המקום היא, ולכך תיקנו לומר "שהכל ברא לכבודו". (1)

ב. וברכה על יצירת האדם, לפני שנבראה הנקבה: (2)

1. כתב רש"י: משעת אסיפה ראויה היא ברכה זו שיברכו אותה, אלא כיון שיש ברכה על הכוס, הזקיקוה לסדרה עליו. וכמו ברכת הבשמים וברכת האור במוצאי שבת, שמסדרים אותן על הכוס.

ועוד כתב רש"י, ששתי הברכות הראשונות אינן חותמות ב"ברוך" לפי שכל ברכה, הודאה אחת בלבד היא, ואין חותמים אלא בברכה שיש בה כמה הודאות.

2. ובהמשך הסוגיא מתבאר יותר על איזה ענין נתקנה ברכה זו.

בשם ובמלכות מתייחסת גם לברכות הבאות אחריה.

12. ברכת בורא פרי הגפן על היין, לכאורה, אינה חלק מסדרת הברכות של הנישואין, וכל הצורך בה הוא משום שתקנו חכמים שיאמרו את ברכות הנישואין על כוס יין, ולכן יש לברך ברכת בורא פרי הגפן כדין ברכת הנהנין לפני שתיית היין.

והרא"ש מביא את שיטת רבינו נסים גאון, שאם אין כוס יין או לפחות שכר, אפשר לברך רק ברכת אירוסין בלי כוס, אך אי אפשר לברך את ברכות הנישואין ללא כוס, לפי שהן **שבע ברכות**.

ברוך אתה ה' אלהינו מלך העולם **יוצר האדם**.⁽³⁾

[מצלעותיו של האדם] את האשה, שהיא **בנין** ⁽⁶⁾ עדי עד [בנין הנוהג לדורות].

וחותם: **ברוך אתה ה', יוצר האדם**.⁽⁷⁾

ד. ברכה על שמחת ציון העתידה:

שוש תשיש ותגל העקרה [ירושלים], **בקבוץ בניה לתוכה בשמחה**.

וחותם: **ברוך אתה ה', משמח ציון בבניה**.⁽⁸⁾

ה. ברכה ותפילה להצלחת הזוג:

שמח תשמח ריעים האהובים [החתן והכלהף

ולאחר שתי ברכות אלו מתחילים לברך סדרה של ארבע ברכות על עניני הזווג, ועל הזכר והנקבה. ומתוך סדר חדש של ברכות הוא הוא, לכן פותח בבכרכה הראשונה מתוך ארבעת הברכות ב"ברוך" וגם חותם בה ב"ברוך", כדרך שאר ראשי סדרי ברכות.

ג. ברכה על יצירת זכר ונקבה:

וכן מברכים: **ברוך אתה ה' אלהינו מלך העולם אשר יצר את האדם בצלמו בצלם דמות תבניתו**,⁽⁴⁾ **והתקין** ⁽⁵⁾ לו [לאדם] **ממנו**

6. על שם "ויבן את הצלע".

7. כתב האבודרהם: ואחר כך מברך "אשר יצר את האדם בצלמו", כנגד יצירת אדם וחיה, שאף יצירת האדם לא נגמרה אלא לאחר שנגמרה יצירת חיה. שהרי כשנלקחה ממנו הצלע נשתנית בריאתו ממה שהיתה קודם לכן.

ולפי דבריו משמע שחתימת הברכה "יוצר האדם" היא על האדם, ולא על האשה. אבל המאירי כתב: ש"האדם" הנזכר בחתימת הברכה כאן היינו "אשה", והביא דוגמאות מן המקראות שנקראת האשה "אדם".

8. א. לשון המאירי: ואחר כך מברך על שמחת ציון העתידה מפני שאף היא נמשלה לזווג חתן וכלה, כדכתיב "ישעיה סב] "למען ציון לא אחשה ולמען ירושלים לא אשקוט. לא יאמר לך עוד עזובה, ולא רצץ לא יאמר עוד שממה. כי יבעל בחור בתולה יבעלך בניך, ומשוש חתן על כלה ישיש עליך אלהיך". והקדימוה לברכת זווג זה, על שם "תדבק לשוני לחכי אם לא אזכרכי, אם לא אעלה את ירושלים על ראש שמחתי", וכן הוא ברש"י.

3. כתב רש"י שבכרכה זו לא היה מקום לאומרה כאן, שהרי אנו עוסקים בזווג איש ואשתו, אלא מתוך שמברכין "אשר יצר" על יצירת האדם והנקבה, תיקנו לברך גם על היצירה הראשונה.

4. כתב האבודרהם: אשר יצר את האדם בצלמו, לפי שנאמר [בראשית א כו] "נעשה אדם בצלמנו", וכתיב שם [פסוק כז] "בצלם אלהים עשה את האדם", ורצה לומר, על צורת הנפש, שנאצלת מכבוד הבורא.

והוסיף עוד ופירש "בצלם דמות תבניתו" — שב אל האדם, ורצה לומר, דמות, שהוא צורת גופו, צר אותו בצלמו, שהוא צורת הנפש.

וכל זה, כדי לדחות הכפירה הרעה שתעו בה רבים, שאמרו שעל תואר תבנית אדם נאמר שנברא בצלמו, כמו שביאר זה הענין הרמב"ם בתחלת "מורה הנבוכים".

5. "והתקין לו ממנו", מגופו מצלעותיו. תקנה עשה לו הקב"ה שנאמר [בראשית ב יח] "לא טוב היות האדם לבדו אעשה לו עזר כנגדו". אבודרהם.

קול מצהלות חתנים מחופתם, ונערים
ממשתה נגינתם.⁽⁹⁾

וחותם: ברוך אתה ה', משמח חתן עם
הכלה.⁽¹⁰⁾

לוי איקלע לבי רבי בחלוליה דרבי שמעון
בריה דרבי [לוי היה אצל רבי, בחתונתו של
רבי שמעון, בנו של רבי].

ברוך לוי רק חמש ברכות, אבל את ברכת
"יוצר האדם" לא בירך.

ואילו רב אסי איקלע לבי רב אשי בחלוליה
דמר בריה של רב אשי [בחתונתו של מר בנו
של רב אשי], וברוך שית [שש] ברכות.

במסכת עירובין [יח א] נחלקו רב ושמואל
בביאור מה שנאמר בפרשת בראשית
ביצירת חוה: "ויפל ה' אלהים תרדמה על
האדם, ויישן. ויקח אחת מצלעותיו, ויסגור

שהם אהובים זה לזה, אנו מתפללים שיהיו
שמחים בהצלחה כל ימיהם], כשמחך יצירך
[אדם הראשון] בגן עדן מקדם [וכמו
שנאמר: ויטע גן בעדן מקדם וישם שם את
האדם אשר יצר].

וחותם: ברוך אתה ה', משמח חתן וכלה
[לעולם, בסיפוק מזונות וכל טוב].

ו. שבח שמשבחים לקב"ה שכרא חתונת
דיבוק איש באשה על ידי שמחה וחדוה:

ברוך אתה ה' אלהינו מלך העולם, אשר ברא
ששון ושמחה, חתן וכלה. גילה, רינה, דיצה,
חרוה, אהבה ואהוה, שלום וריעות.

מהרה, ה' אלהינו, ישמע בערי יהודה
ובהוצות ירושלים —

קול ששון וקול שמחה, קול חתן וקול כלה,

לעולם, שנאמר: "זקנים משער שבתו" — מה
טעם? משום "בחורים מנגינתם"! כלומר,
מנבלים את פיהם בפריצות, וכן הוא במאירי
כאן.

10. כתב רש"י: שבברכה זו מברך "משמח חתן
עם הכלה", כי ברכה זו היא על חתונת דיבוק
איש באשה על ידי שמחה וחדוה, ולכן חותם:
משמח חתן "עם" הכלה. אבל בברכה הקודמת,
אינו מברך על שמחת איש באשתו אלא מברך
את הקב"ה על שהוא משמח את שניהם בסיפוק
צרכיהם, ולכן חותם "משמח חתן וכלה".

עוד ביאר רש"י, שברכה אחרונה זו מן הדין
היה שלא תפתח ב"ברוך" שהרי סמוכה היא
לחברתה. אלא מתוך שפעמים מברכין אותה
לבדה, וכגון שאין פנים חדשות לברך שבעה
ימים, לכן תיקנו לה "ברוך" מלפניה.

והחת"ם סופר כתב לבאר לשון הברכה "שוש
תשיש ותגל העקרה", שהוא על שם הכתוב
"שוש אשיש בה", תגל נפשי באלהי. כי הלבישני
בגדי ישע. כחתן יכהן פאר וככלה תעדה כליה".
ועל כן מזכיר כאן הלשון "שוש תשיש ותגל
העקרה".

ב. אין ברכה זו פותחת ב"ברוך" מפני שהיא
סמוכה לחברתה מלפניה, ואותה ברכה אף היא
מאותו סדר.

9. כתב האבודרהם: ואומר "קול מצהלות חתנים
ממשתה" [כן היא גירסתו] על שם דאמרינן אין
חופה בלא סעודה, "ונערים מנגינתם" [כן היא
גירסתו]. ואינו אומר "ובחורים" כמו שהוא לשון
הפסוק [זקנים משער שבתו, בחורים מנגינתם],
לפי שמנגינת הנערים לא יבוא לעולם הפסד
ותקלה, אלא מנגינת הבחורים באה חרבה

אדם הראשון את חוה. ולפיו, ברכה ראשונה נתקנה על היצירה הראשונה, שהיתה ללא הנקבה, וברכה שניה על יצירת הנקבה.

ודוחה הגמרא: לא בכך הם נחלקו!

אלא **הכולי עלמא** — **הדא יצירה הואי**,
ובדבר אחר נחלקו:

מר לוי סבר: בתר מחשבה אזלינן, כי מתחילה עלתה במחשבתו של הקב"ה לבראות שנים, ועל שם אותה מחשבה מברכים שתי ברכות.

ומר רב אסי סבר: בתר מעשה אזלינן, ובמעשה לא נברא אלא אחד.⁽¹¹⁾

כי הא דרב יהודה רמי הקשה מן המקראות, זה על זה:

כתיב בתחילת ספר בראשית "ויברא אלהים את האדם בצלמו", ומשמע שהיתה בריאה של אדם אחד בלבד.

ומאיך כתיב בהמשך הפסוק "זכר ונקבה בראם". ומשמע שהיתה בריאה של שנים.

הא כיצד יתקיימו שני המקראות הללו? —

בתחילה עלה במחשבה של הקב"ה לבראות שנים. ולבסוף נברא רק אחד.

בשר תחתנה. ויבן ה' אלהים את הצלע [לשון צד הוא: כמו ולצלע המשכן אשר לקח מן האדם לאשה, ויבאה אל האדם".

אחד אמר: "פרצוף". דהיינו, שמתחלה, בעת בריאת האדם, נבראו לו שני פרצופין, מלפניו היה איש, ומאחוריו היתה אשה. ובעת יצירת חוה חילק הקב"ה את הפרצופין לשני בני אדם. ונמצא לפי שיטה זו, שמעולם לא היתה יצירת איש ללא אשה, אלא מיד נבראו איש ואשה.

ואילו אחד אמר: זנב היה לו לאדם הראשון, וממנו ברא הקב"ה את חוה. ונמצא לפי שיטה זו, שמתחילה היתה יצירת איש ללא אשה. ולאחר מכן היתה יצירה נוספת של חוה.

לימא בהא קמיפלגוי, לוי ורב אסי:

דמר, לוי סבר: הדא יצירה הואי [יצירה אחת היתה של איש ואשה כאחת].

שכבר מתחילת יצירתו של אדם נבראו לו שני פרצופין, מקדימה ומאחורה, ולא היתה יצירה נפרדת לאיש ללא האשה. ואין כאן שתי יצירות לברך עליהן שתי ברכות.

ומר, רב אסי סבר: שתי יצירות הואי.

ולדעתו תחילה נברא האיש ללא האשה. אלא שלאחר מכן, יצר הקב"ה מזנבו של

הגמרא בעירובין שם מקשה למאן דאמר "זנב": אם כן מאי "זכר ונקבה בראם"? שמשמע כי מתחילה היתה יצירה של זכר ונקבה כאחד, ומתרצת שם הגמרא שמתחילה עלתה במחשבה לברוא שנים, ובמעשה לא נברא אלא אחד. ומתבאר מן הסוגיא שם, כי למאן דאמר

וכתב עוד: והוצרך לפתוח בה בברוך ולסיים בברוך, ולכאורה כוונתו מפני שיש הפסק בקשה בתוך הברכה והוא: "מהרה ה' אלהינו ישמע בהרי יהודה", וגומר.

11. שיטת רש"י בענין זה טעונה ביאור, שהרי

א. משבעה ימים מהנישואין ועד שלשים יום שלאחר הנישואין —

בין אם אמר החתן להו [למסובים] שהוא קיבצם יחד לסעודה מחמת הלולא [מחמת חתונתו], ובין אם לא אמר להו החתן למסובים שמחמת הלולא קיבצם —

בין כך ובין כך: מברך "שהשמחה במעונו".

ב. מבאן, משלשים יום ואילך —

אי אמר להו החתן למסובים שמחמת הלולא של חתונתו קבצם לסעודה, מברך "שהשמחה במעונו".

ואי לא אמר להם החתן למסובים שמחמת הלולא קיבצם — לא מברכים "שהשמחה במעונו".

ג. ודנה הגמרא: וכי אמר להו מחמת הלולא — עד אימת? עד מתי אומרים שהשמחה במעונו כשקיבצם לסעודה מחמת שמחת חתונתו?

רב אשי איקלע לבי רב כהנא [רב אשי היה אצל רב כהנא בחתונה שערך רב כהנא].

יומא קמא [ביום הראשון לנישואין] בריך כולהו, בריך רב אשי את כל ששת הברכות.⁽¹²⁾

מבאן, מיום הראשון ואילך, עד יום השביעי, רק אי איכא פנים חדשות [אם היו בסעודה פנים חדשות] בריך רב אשי את כולהו, ששת הברכות.

ואי לא היו פנים חדשות, אפוישי שמחה בעלמא היא, אין כאן אלא ריבוי שמחה, ולפיכך אין אומרים את כל הברכות, אלא מברך:

א. שהשמחה במעונו⁽¹³⁾ בתוך ברכת הזימון, קודם ברכת המזון.

ב. ו"אשר ברא", שהיא הברכה השישית והאחרונה מברכת חתנים.

ועתה מבארת הגמרא את דין אמירת "שהשמחה במעונו" בברכת הזימון:

שתי פרצופין, מה עוד עלתה במחשבה יותר ממה שנברא במעשה!?

וראה בתוספות בעירובין וכאן מה שכתבו בזה, וראה ב"פיה עינים" ובחת"ם סופר מה שכתבו בישוב שיטת רש"י.

12. היינו בסעודה הראשונה שביום הראשון. אבל בשאר סעודות, אפילו ביום הראשון, אין אומרים שבע ברכות. רא"ש ובית שמואל.

13. כתב האבודרהם: השמחה שאנו משמחים לחתן ולכלה לא מאתנו היא, כי השמחה במעונו [באותו רגיע משבעת הרקיעים הנקרא "מעון"],

"זנב", שהוא לפי שיטת רש"י דעת הסובר "שתי יצירות הואי", היה חילוק בין המחשבה למעשה, אבל למאן דאמר "פרצוף", שהוא לדעת רש"י דעת הסובר "חדא יצירה הואי", לא היה חילוק בין המחשבה למעשה.

ואם כן, איך אמרינן בגמרא כאן שכולם סוברים "חדא יצירה הואי" והיינו — לפי שיטת רש"י — שפרצוף היה, והיה חילוק בין המחשבה למעשה, והרי לא אמרו דבר זה אלא למאן דאמר "זנב"?!?

וביותר קשה זה שרש"י ציין כאן את הסוגיא בעירובין, שהיא סותרת את הדברים כאן?! גם לא נתבאר לדעת הסובר שבמעשה נבראו

לנשואי בנו, ולכן כבר מעתה התחילה אצלו השמחה, כי היות והכל היה מוכן, אין לחשוש לדחיית הנישואין.

רבינא, איעסק ליה לבריה בי רב חביבא [אירס את בנו עם בתו של רב חביבא], **ובריך רבינא** "שהשמחה במעונו" **משעת אירוסין**.

אמר רבינא על בי רב חביבא: קים לי בנזויהו דלא הדרי בהו [מכיר אני בהם שאין הם חוזרים בהם, ותתקיים החתונה].

ואולם **לא אסתייע מילתא** [לא נסתייע הדבר], **והדרי בהו** חזרו בהם בי רב חביבא ולא נתנו לו את האשה.

רב תחליפא בר מערבא איקלע לבבל, בריך בכרכת חתנים שית אריכתא [שש ברכות ארוכות].

היינו, שבכרכות הקצרות, שאין חותמים בהן ב"ברוך" משום שאין בהם תוספת אלא הכל הודאה אחת היא, היה רב תחליפא מוסיף בהם דברים, ומאחר שהוסיף היה גם חותם בהן בברוך.

ומסקנת הגמרא:

ולית הלכתא כוותיה דרב תחליפא.

כמו שנאמר "החדלתי את תירושי המשמח אלהים ואנשים" [היינו שאין אומרים שירה אלא על היין של נסכים], ולפיכך אומרים "שהשמחה במעונו". וכן כתב המאירי בקצרה.

14. כתב המאירי: ומכל מקום דוקא בשכבר קדשו, אבל כל שאין שם קדושין, אין אומרים שהשמחה במעונו כלל. וזהו הטעם לכך שבזמן

אמר רב פפי משמיה דרבא: עד תריכר ירחי שתא [שנים עשר חודש] מהנישואין.

ד. **ומעיקרא**, קודם הנישואין, **מאימת מברך** "שהשמחה במעונו" בסעודה?

אמר רב פפי: מכי רמי שערי באסינתא.

יש מפרשים: מעת ששורין את השעורים בעריבת מים כדי להטיל שכר לצורך החופה.

ויש מפרשים: לשם החתן והכלה זורעים שעורים בעציץ, כסימן ברכה, לומר: פרו ורבו וצמחו כשעורים האלה.⁽¹⁴⁾

והיינו, משעה שמתחילים בהכנה המעשית לנישואין, שמאז בטוחים שהם לא יידחו, מתחילה שמחת הנישואין, ואפשר כבר לברך "שהשמחה במעונו".

ומקשינן: **איני** —

והא רב פפא עצמו איעסק לאבא מר, בריה [רב פפא עסק בשידוכו של בנו שנקרא "אבא מר"], **ובריך** "שהשמחה במעונו" **החל משעת אירוסין**, ולא המתין ל"כי רמו שערי באסינתא"?!

ומיישבת הגמרא: **שאני רב פפא, דהוה טריה ליה**, כבר היו מתוקנים לו בשעת האירוסין כל צרכי חופה וסעודת הנישואין

על שם שאין לפניו עצבות, שנאמר "עוז וחדוה במקומו".

וכתב בעל העיטור ואבן הירחי, שלכך תקנו לומר שהשמחה ב"מעונו" ולא במכונו ולא בזבולו [שהן שמות רקיעים אחרים], משום שאמרו בחגיגה [יב א] שבאותו רקיע הנקרא "מעון" יש כתות של מלאכים האומרים שירה לפני המקום, והשירה היא השמחה לפני המקום

ותמחה הגמרא על הקושיה מדברי הברייטא על שיטת רב:

וכי מתניתא קא רמית עליה דרב [מברייטא מקשה אתה על רב]!?

והרי רב תנא הוא, ופליג!

בכחו של רב, שהוא תנא, לחלוק על הברייטא!

איתמר:

אמר רבי יצחק אמר רבי יוחנן: חתנים מן המנין, ואין אכלים מן המנין.

מיתיבי לרבי יוחנן [שהוא אמורא] מהברייטא שנוכרה לעיל: חתנים וגם אכלים מן המנין! (17)?

ומיישבת הגמרא: כי תניא היא ברייתא ב-ח

רב הביבא, איקלע לבי מהולא, הזדמן לסעודת ברית מילה ובריך "שהשמחה במעונו".

וגם כאן מסקנת הגמרא היא:

ולית הלכתא כוותיה! שאין מברכים כך בברית משום דטרידי, היות דאית ליה צערא לינוקא, שהשמחה מתבלבלת כשרואים את צערו של התינוק. (15)

אמר רב נחמן אמר רב: החתנים עצמם נחשבים הם מן המנין של עשרה אנשים לברכת חתנים. והיינו, שאין צריך אלא תשעה אנשים, והחתן הוא העשירי.

ואולם, אין אכלים מן המנין. (16)

מיתיבי לרב, הסובר שהאכלים אינם מן המנין:

מהא דתניא: חתנים וגם אכלים מן המנין!?

צריכה עשרה אנשים.

השלישי: לרחבה, דהיינו להצטרפות האבל לעשרה אנשים הנצרכים כדי לברך ברכת אכלים [המבוארת בסוגיא לקמן], בסעודת הבראה שעושים לאבל.

ואולם בדברי רב אי אפשר לפרש אלא כאופן השני או השלישי, שהרי ודאי לא יאמר רב שאין האבל מצטרף לזימון, כי דבר פשוט הוא שהאבל חייב בכל המצוות; ובהכרח שרב דיבר או לענין שורה או לענין רחבה, או אפשר לשניהם.

17. ביארו התוספות, שלא רצה לומר, שהיות ורב תנא הוא ונחלק על הברייטא, אם כן יש לומר שרבי יוחנן סובר כמותו, כי רבי יוחנן לא היה מחזיק את רב כתנא, שהרי היה חולק עליו שכמה מקומות.

הזה לא נהגו לאומרו אף בסעודת חתן הנעשית בלילה שלמחרתו כונס, וראה דרכי משה אהע"ז סימן סב בשם הכל בו.

15. מאירי; וכתב בשם הגאונים שבסעודת פדיון הבן, שאין שם צער תינוק, אכן מברכים "שהשמחה במעונו", והרמ"א כיוור דעה [שה י] כתב, שאנו אין נוהגים לברך, וראה השיטות בזה בדרכי משה שם.

16. בהמשך הסוגיא מתבאר שענין זה יכול להתפרש בשלשה אופנים:

האחד: לברכת הזימון, דהיינו, הצטרפות האבל לזימון בשלשה איש — לדעת רש"י.

השני: לשורה, דהיינו הצטרפות האבל לשורה שהיו עושים כשהיו חוזרים מן הקבר, שעומדים מסביב לאבל ומנחמים אותו, ושורה זו